

ชายแดน/เมืองหลวง สองขั้วปัญหาเด็กหลุดระบบการศึกษาไทย

สรัช สีนรุประมา

HIGHLIGHTS

- ปีการศึกษา 2566 มีเด็กและเยาวชนหลุดจากระบบการศึกษา
กว่า 1 ล้านคน
- พื้นที่ที่ปัญหารุนแรงแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลักคือจังหวัด
ชายแดนติดเทือกเขาสูง และในกรุงเทพและปริมณฑล
- เด็กในเมืองหลวงตกหล่นตั้งแต่ระดับปฐมวัยมากกว่าพื้นที่
อื่นๆ บั่นทอนโอกาสที่จะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการสมวัย
และสั่งสมต้นทุนชีวิตในระยะยาว

ที่มา: 101

เด็กไทย 1.02 ล้านคน หลุดออกจากระบบการศึกษาในปีการศึกษา 2566 ที่ผ่านมามี¹ เมื่อพูดถึงปัญหานี้ คนส่วนใหญ่อาจนึกภาพถึงโรงเรียนขนาดเล็กในชนบทห่างไกล นักเรียนที่ถูกบีบให้ต้องเดินออกจากระบบการศึกษาเพราะฐานะทางการเงินของครอบครัว

ภาพดังว่านี้ไม่ผิดไปจากความเป็นจริงนัก แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนเดียวของปัญหาเท่านั้น

ข้อมูลจากแผนที่เด็กและเยาวชนที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา โดยกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เผยให้เห็นว่าพื้นที่ซึ่งปัญหารุนแรงที่สุดไม่ใช่แค่ในเขตเทือกเขาทุรกันดาร แต่ยังรวมถึงพื้นที่ใจกลางประเทศอย่างกรุงเทพฯ และปริมณฑลด้วย!

สองซีกของปัญหา

ปัญหาการตกหล่นจากระบบการศึกษา (school dropout) หมายถึงการที่นักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน จบการศึกษาแต่ไม่ศึกษาต่อ ในชั้นที่สูงขึ้น ไปจนถึงการไม่ได้เข้าเรียนตั้งแต่ต้น ในปีการศึกษา 2566 ไทยมีเด็กและเยาวชนอายุ 3-18 ปีตกหล่นจากระบบมากถึง 1 ล้านคน ตัวเลขนี้น่าตกใจ แต่เมื่อตกใจแล้วควรต้องตั้งคำถามต่อไปว่า เด็กล้านคนนี้เป็นใคร อยู่ที่ไหนบ้าง

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์) โดยความร่วมมือระหว่าง สสส. และ 101 PUB คำนวณสัดส่วนเด็กตกหล่นจากระบบการศึกษาจากข้อมูลของ กสศ. ในแต่ละจังหวัด พบว่า 10 จังหวัดที่มีปัญหารุนแรงที่สุด มีดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1

จำนวนเด็กและเยาวชนที่ตกหล่นจากระบบการศึกษา แยกตามจังหวัด

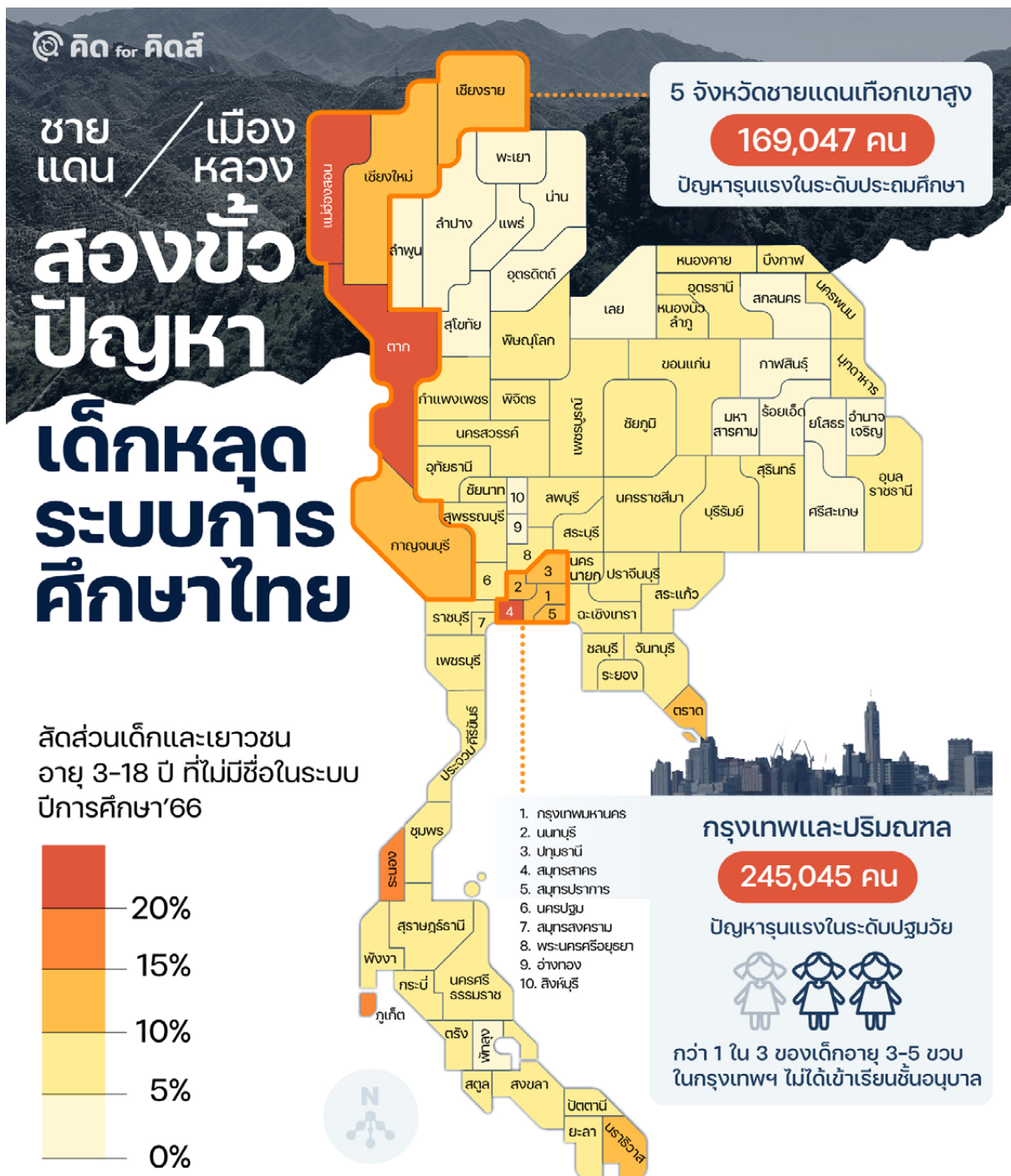
ลำดับ	จังหวัด	จำนวนเด็กและเยาวชน ตกหล่นจากระบบการศึกษา	สัดส่วนการตกหล่นต่อ เด็กและเยาวชนในจังหวัด
1	ตาก	65,371	33.3%
2	สมุทรสาคร	28,435	23.9%
3	แม่ฮ่องสอน	16,471	23.6%
4	ระนอง	7,465	17.2%
5	ภูเก็ต	14,282	15.5%
6	สมุทรปราการ	30,772	13.0%
7	กรุงเทพมหานคร	137,704	12.8%
8	ปทุมธานี	26,104	12.2%
9	ตราด	5,003	11.1%
10	กาญจนบุรี	18,771	10.9%
	ทั่วประเทศ	1,025,514	7.9%

ที่มา

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2024) คำนวณโดย คิต for คิตส์

จากตารางข้างต้นจะเห็นรูปแบบที่น่าสนใจคือจังหวัดที่มีเด็กตกหล่นมากอาจแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มหลัก คือจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายแดน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตกซึ่งเป็นพื้นที่เทือกเขาสูง และจังหวัดที่ติดกับกรุงเทพมหานครแบบแผนนี้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนที่สุดเมื่อแสดงข้อมูลบนแผนที่ประเทศไทย โดยจะเห็นว่าจังหวัดที่มีเด็กตกหล่นมากกว่า 10% ขึ้นไปกระจุกตัวกันเป็นสองกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด

ข้อหนึ่งของปัญหาเด็กตกหล่นจากระบบการศึกษาเกิดขึ้นในพื้นที่ห่างไกลซึ่งมีภูมิประเทศลาดชัน ขณะที่อีกข้อหนึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่เมืองซึ่งมีความหนาแน่นของประชากรสูง บริบทเชิงพื้นที่ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนี้ส่งผลต่อสภาพปัญหาที่แตกต่างกันออกไปด้วย

ที่มา
กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2024)

ดอยสูง คุณภาพการศึกษาต่ำ

ในพื้นที่ห้าจังหวัดชายแดนเทือกเขาอันประกอบด้วยเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก และกาญจนบุรี มีเด็กและเยาวชนที่ไม่มีชื่อในระบบการศึกษารวม 169,047 คน คิดเป็น 16.5% ของเด็กที่ตกหล่นทั้งประเทศ ส่วนใหญ่เป็นการตกหล่นในระดับประถมศึกษา

นอกจากอุปสรรคด้านความยากจนและระยะทางไปโรงเรียน นักเรียนบนพื้นที่สูงยังเผชิญ

กับปัญหาขาดแคลนครู ขาดแคลนงบประมาณ เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก และการจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการหลายทางภาษาและวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในพื้นที่เหล่านี้อยู่ในระดับต่ำร้ายทั่วประเทศ² ซึ่งยิ่งซ้ำเติมให้ครอบครัวและเยาวชนเองมองไม่เห็นความหวังว่าการศึกษาจะช่วยให้พวกเขาหลุดพ้นจากวงจรความยากจนได้อย่างไร

ที่มา: 101

เด็กกรุงเทพฯ ตกหล่นตั้งแต่ ชั้นอนุบาล

ในอีกด้านหนึ่งจะพบว่ากรุงเทพฯ และพื้นที่โดยรอบรวมห้าจังหวัด มีเด็กและเยาวชนตกหล่นจากระบบการศึกษามากถึง 245,045 คน หรือคิดเป็น 23.9% ของทั้งประเทศ และในจำนวนนี้เป็นการตกหล่นในระดับปฐมวัยมากกว่าพื้นที่อื่นๆ

ในภาพรวมทั้งประเทศ การตกหล่นส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงวัย 12-18 ปี หรือระดับมัธยมศึกษา/ปวช. อย่างไรก็ตาม การตกหล่นส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครกลับเกิดขึ้นตั้งแต่ในช่วงปฐมวัยมากถึง 54,396 คน คิดเป็นสัดส่วน

มากถึง 38.5% ของเด็กอายุ 3-5 ปีทั้งหมดในกรุงเทพฯ แนวโน้มเช่นเดียวกันนี้พบได้ในจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ แสดงให้เห็นว่าเด็กในบริบทเมืองมีแนวโน้มเข้าถึงการศึกษาระดับปฐมวัยได้น้อยกว่าต่างจังหวัด ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการมีประชากรหนาแน่นสูง โดยในกรุงเทพฯ มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่เพียง 292 แห่ง รองรับเด็กวัย 2-5 ขวบได้เพียงราว 2 หมื่นคน ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้มีรายได้ต่ำทั้งในแง่จำนวนและการกระจายตัว³

การศึกษาเหลื่อมล้ำ ในเมืองหลวง

งานศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กเล็กพบว่ายิ่งลงทุนเร็วยิ่งคุ้มค่า เพราะพื้นฐานของการมีพัฒนาการสมวัยจะกลายเป็นต้นทุนที่ส่งสมต่อไปตลอดช่วงชีวิตที่เหลือของเด็กคนหนึ่ง⁴ แม้การเรียนชั้นอนุบาลจะไม่ได้เป็นการศึกษาภาคบังคับ แต่การที่เด็กเล็กในพื้นที่เมืองไม่ได้เรียนก็อาจทำให้พวกเขาพลาดโอกาสทองของชีวิตที่จะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการตามวัยเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้น เด็กในชุมชนจนเมืองมักไม่ได้รับการดูแลจากผู้ใหญ่เท่าที่ควร การสำรวจชิ้นหนึ่งซึ่งเก็บข้อมูลเด็กปฐมวัย 1,392 คนในชุมชนแออัด 70 แห่งภายหลังวิกฤตโควิด-19 พบว่าเด็กมากถึง 77% มีพัฒนาการถดถอย⁵ นอกจากนี้ การเตร็ดเตร่อยู่ในชุมชนยังเปิดโอกาสให้เด็กที่โตกว่าชักจูงให้ทำพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ทดลองบริโภคน้ำกระท่อมซึ่งเข้าถึงได้ง่ายขึ้นอย่างมาก

ที่มา: Unsplash

นับตั้งแต่ถูกถอดออกจากบัญชียาเสพติดให้โทษประเภทที่ 5 เมื่อปี 2021⁶

ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาปฐมวัยบั่นทอนโอกาสของเด็กและเยาวชนจนเมืองตั้งแต่วัยแรกเริ่มของชีวิต สะสมเป็นช่องว่างที่ถ่างกว้างขึ้นมากที่สุดในระดับมหาวิทยาลัย เห็นได้จากอัตราการเข้าเรียนสู่ทุกระดับอุดมศึกษาของเยาวชนในครัวเรือนยากจน 10% ล่างสุดของกรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ที่เพียง 27.0% ขณะที่เยาวชนกรุงเทพฯ ในครัวเรือนร่ำรวยที่สุดเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษาได้ถึง 76.8%⁷

แก้เด็กตกหล่น ต้องเข้าใจ มากกว่าแค่มีติการศึกษา

สองข้อปัญหาที่ยกมาเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าปัญหาเด็กตกหล่นจากระบบการศึกษาสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม การเข้าเรียนช้า ออกกลางคัน ไม่เรียนต่อ ในระดับการศึกษาต่างๆ ในแต่ละพื้นที่ย่อมมีเงื่อนไขเฉพาะตัวแตกต่างกันออกไปทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ วิธีการผลิต และ

สภาพเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่นั้นๆ การจะรักษาเด็กเอาไว้ในระบบหรือทำให้การตกหล่นเกิดขึ้นน้อยลงที่สุดจึงต้องคำนึงถึงมากกว่าเรื่องค่าเล่าเรียน ทุนการศึกษา หรือหลักสูตรวิชาเรียน แต่จะต้องเข้าใจบริบทเหล่านี้เพื่อแก้ปัญหาถึงต้นเหตุที่ขวางทางมาโรงเรียนให้มากขึ้นด้วย

ยังมีเด็กและเยาวชนอีกหลายกลุ่มที่เผชิญ
โจทย์การศึกษาที่มีความเฉพาะตัว อาทิ สามเณร
ในโรงเรียนพระปริยัติธรรม เยาวชนที่ไม่เรียนและ
ไม่ทำงาน (NEET) ฯลฯ ซึ่งคิด for คิดส์ ได้ทำงาน
ข้อมูลภาคสนามรวบรวมบางแง่มุมของ ‘เด็กที่ไม่
ถูกมองเห็น’ ไว้ในรายงานสถานการณ์เด็กและ
ครอบครัว ประจำปี 2024

นอกจากนี้ผู้อ่านสามารถติดตามอ่าน
สรุปความการนำเสนอรายงานดังกล่าวได้ใน
'อ่านสถานการณ์เด็กและครอบครัวไทย 2024:
เมื่อกลุ่มชายขอบไม่เคยถูกมองเห็นจากรัฐไทย'

เชิงอรรถ

1. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. “แผนที่เด็กและเยาวชนที่ไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษา ปีการศึกษา 2566”. <https://isee.eef.or.th/fullmap-eef-oosc/>. (เข้าถึงเมื่อ 28 พฤษภาคม 2024)

2. องค์การยูนิเซฟแห่งประเทศไทย. 2564. “ขจัดช่องว่างการเรียนรู้ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน: กรณีศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภาษาแม่เป็นฐาน”. <https://www.unicef.org/thailand/media/9766/file/Closing%20the%20learning%20gap%20in%20Mae%20Hong%20Son%20TH.pdf>

3. สมสิริ รุ่งอมรรัตน์. ‘อย่าปล่อยเวลาทองให้สูญเปล่า แก่ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาตั้งแต่ต้นทาง ยกกระต๊ากยภาพศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน | กสศ.’, 7 เมษายน 2022. <https://www.eef.or.th/article-unlock-bangkok-070422/>.

4. James Heckman, “The Case for Investing in Disadvantaged Young Children,” *CESifo DICE Report* 6, 1 June 2008, 3–8.

5. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. “แถลงข่าว ‘การเฝ้าระวังและฟื้นฟูผลกระทบต่อนักเรียนในภาวะยากลำบากภายหลังการระบาดของ โควิด-19’” สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 3 กุมภาพันธ์ 2023. <https://cf.mahidol.ac.th/th/แถลงข่าว-การเฝ้าระวัง&.”> (เข้าถึงเมื่อ 31 พฤษภาคม 2024)

6. พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ 8) พ.ศ.2564.(26 พฤษภาคม 2021). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 138 ตอนที่ 35 ก

7. คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023).

ผู้วิจัยหลัก

สรวิช สินธุประมา

ติดต่อ

taoverymuch@gmail.com

contact.101pub@gmail.com

นักวิจัยนโยบายสาธารณะ 101 PUB อยากทำให้
ตัวเลขเชิงนโยบายมีความหมายกับชีวิตของคุณ

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์)

ศูนย์วิจัยและสื่อสารความรู้เพื่อตอบโจทย์อนาคต มุ่งวิเคราะห์ ออกแบบ เผยแพร่ความรู้ และขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะด้านเด็ก เยาวชน ครอบครัว และการเรียนรู้ เพื่อเป็นฐานสนับสนุนทางวิชาการให้กับสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว สสส. และภาคีเครือข่าย

 www.kidforkids.org

 คิด for คิดส์

 @101_PUB

 @101_pub

 contact.101pub@gmail.com